

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

ՄԿՐՏԻՉ ՆԱՂԱՇԻ ՄԻՐՈՒ ԵՎ ԲՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԳԸ

Բանալի բառեր – Մկրտիչ Նաղաշ, հայ միջնադարյան քնարերգություն, սեր, բնություն, նկարիչ, հասարակական գործիչ

XV դարի բանաստեղծ, նկարիչ և հասարակական գործիչ Մկրտիչ Նաղաշը հայ գրականության և մշակույթի նշանավոր դեմքերից է: Նա ծնվել է Բաղեշ գավառի Պոռ գյուղում, որը նաև նրա ժամանակակից Առաքել Բաղիշեցու ծննդավայրն է: Մկրտիչ Նաղաշի ծննդյան տարեթիվը ստույգ հայտնի չէ: Էդվարդ Խոնդկարյանը նշում է, որ 1418 թ. Մկրտիչ Նաղաշը արդեն սարկավագ էր և հմուտ է եղել ձեռագրեր ընդօրինակելու, պատկերագրողելու գործում: Կնշանակի՝ այդ ժամանակ նա բավականին հասուն է եղել՝ 24-25 տարեկանից ոչ փոքր: Սա հիմք է տալիս նշելու, որ Մկրտիչ Նաղաշը ծնվել է 1393-1394 թվականներին¹: Մահվան թվականը ևս ստույգ չէ: Մանուկ Աբեղյանը կարծում է, որ բանաստեղծը պետք է մահացած լինի 1470-1480 թվականների միջև ընկած ժամանակահատվածում²:

Գրաճանաչություն և տարրական գիտելիքներ նա ստացել է հոր օգնությամբ, ապա կրթությունը շարունակել Պոռին մերձակա Սուրբ Անանիա, ապա Սուրբ Գևորգ վանքերում: Մկրտիչ Նաղաշն աշակերտել է ժամանակի նշանավոր փիլիսոփա Թովմա Մեծոփեցուն և հիշատակարաններից մեկում նշվում է որպես Մեծոփեցու «ձեռնասունին աշակերտ»: Ապագա նկարիչ, հասարակական գործիչ, գրիչ, ճարտարապետ՝ նա դեռևս մանուկ հասակից ցուցաբերում է մեծ սեր և ընդունակություններ դեպի արվեստն ու գրականությունը: Փոքր տարիքում նա ոտանավորներ էր գրում, մատյաններ արտագրում և նկարագրում:

Մկրտիչ Նաղաշի մասին կենսագրական տեղեկությունները թերի են, և մենք չգիտենք, թե վերջնական ինչպիսի կրթություն է ստացել, թե ուրիշ ի՞նչ գիտնականների է աշակերտել և ի՞նչ գիտություններ է ուսումնասիրել:

¹ Տե՛ս **Խոնդկարյան Էդ.**, Մկրտիչ Նաղաշ, Երևան, 1965, էջ 27: Ի դեպ, հեղինակը ենթադրում է, որ իբրև նրա ծննդյան տարեթիվ կարելի է նշել նաև 1400 թվականը:

² **Աբեղյան Մ.**, Երկեր, հ. Դ, Երևան, 1970, էջ 473:

Մակայն, շնորհիվ ժամանակակիցների վկայությունների ուսումնասիրության, փոքրիշատե հայտնի է դառնում, որ Մկրտիչ Նաղաշը եղել է աստվածաբանության մեծ վարպետ, քաջածանոթ է եղել պատմությանը, ժամանակի անվանի գրողների և գիտնականների աշխատություններին, տիրապետել է արևելյան մի քանի լեզուների:

Ժամանակակիցների գնահատմամբ՝ տասնհինգամյա Մկրտիչ Նաղաշը «կատարեալ ուսմամբ և արուեստի, իմաստութեամբ և վարդապետութեամբ քաջ քարտուղար, անհամեմատ նկարիչ, և ամենայն արուեստից ճարտարապետ»¹ էր: Ահա հենց հրաշալի նկարիչ լինելու համար էլ բանաստեղծը ստացել է «Նաղաշ», այն է՝ ծաղկող, նախշող, նկարիչ, մանրանկարիչ մականունը:

Մկրտիչ Նաղաշին նկարագրում են իբրև շքեղ կերպարանքի տեր, հաջողակ և գեղեցկախոս մարդու: Մրան զուգահեռ՝ նրա գործերից երևում է նաև, որ զգայուն, հոգատար և առաքինի բարքի տեր անձնավորություն է եղել: Աշխարհիկ կյանքին զուգահեռ՝ նա գովերգել է հոգևորը, աստվածայինը: Նրա նկատմամբ սերն ու վստահությունն այնքան մեծ էին, որ ժամանակակիցները նրան անվանում էին երկրորդ Լուսավորիչ:

Մկրտիչ Նաղաշին հավասարապես սիրում և ընդունում էին ոչ միայն հայերը, այլև Ամիրի և շրջակա գյուղերի ամբողջ բնակչությունը անկախ ազգային պատկանելությունից, և անգամ «Խառանից մինչև Պոնտոսի ծովը» իշխող Օթման բեկն էր հարգանքով վերաբերվում նրան: Այս ամենի ապացույցն այն է, որ վերջինս մեծ պարգևներով ու թագավորական հանդերձներով նրան կարգում է բոլոր քրիստոնյաների առաջնորդ:

Մկրտիչ Նաղաշը գրական ասպարեզ մուտք է գործում XV դարի առաջին տասնամյակներին, երբ լենկթեմուրյան արշավանքներից ու կոտորածներից հետո ամբողջ Այսրկովկասն ու Փոքր Ասիան հորդաները գրավել էին: Իսկ ահա, մոնղոլական բռնապետության դաժան հարվածներից, ավերումներից, ավար-թալանից դեռևս ուշքի չեկած հայ ժողովուրդը մի նոր կոտորածի, բռնության, թալանի ու գերեվարության էր ենթարկվում:

Գրիգոր Խլաթեցու վկայությամբ՝ Լենկթեմուրի սուրը անխնա կոտորում էր բոլորին, բոլոր նրանց, ովքեր հանդիպում էին նրա ճանապարհին՝ թե՛ քրիստոնյա, թե՛ մուսուլման, թե՛ հայ, թե՛ տաճիկ, թե՛ պարսիկ և թե՛ թուրք:

*Այս ոչ միայն քրիստոնէին,
Այլ ի տաճիկ ազգաց բնաւին,
Զի հասարակ էր նեղութիւն
Պարսից ազգին, հայ և թուրքին...²*

¹ Խոնդկարյան Էղ., նշվ. աշխ., էջ 27:

² Մկրտիչ Նաղաշ, Տաղեր, Երևան, 1965, էջ 13 (այս գրքից կատարված մեջբերումների էջերը այսուհետև կնշվեն տեքստում):

XV դարի գեղարվեստական գրականության համար թեմա են դառնում մի կողմից ամեն կերպ հարստահարվող, նվաստացող հայ ժողովրդի վիշտը, երկրի ներսում ստեղծված սոցիալական ու իրավական անհավասարությունը, մյուս կողմից՝ աշխարհիկ այդ թեմաների կողքին տեղ էին գտնում երկնային, հանդերձյալ կյանքին նվիրված կրոնական մոտիվներով գրված բանաստեղծությունները:

Ի տարբերություն իր ժամանակի շատ գրողների՝ Մկրտիչ Նաղաշի ազդեցությունն ու համբավը, ինչպես նաև նրա հանդեպ հարգանքը և սերը մեծ էին: Ըստ վարքագիրների՝ նրա հետ հաշվի էին նստում բոլորը: Օգտվելով այս ամենից՝ նա ազգանպաստ գործունեություն է ծավալում, վերականգնում «խախտեալ և զինացեալ և զհողաշէս» եկեղեցիները և դրանց փոխարեն կառուցում նորերը: Մկրտիչ Նաղաշին հաջողվում է բազում գերիների ազատել անօրեններից: Մի մասին նա փրկագնում էր, ոմանց ազատում՝ խնդրելով «ի պարոնաց», ոմանց փրկում էր իր «գօրէղ և սրտապինդ» ծառաների միջոցով, որոնք ճանապարհներին զավթիչներից ուժով փրկում էին գերիներից, բերում Արդնո բերդի նորաշէն եկեղեցին՝ միառժամանակ նրանց պահելով այնտեղ, մինչև որ նրա մոտ էին գալիս նրանց տերերը¹:

Մրան զուգահեռ՝ Մկրտիչ Նաղաշը նաև մանկավարժությամբ և քարոզչությամբ է զբաղվել, ինչի մասին են վկայում նրա տաղերի հետևյալ տողերը.

Ըարունի անունիս վարուք ռամկական...

Զի տիրոջ կողըն խոցեցին, գոր քաջ զիտես և քարոզես...²

X-XV դարերի հայ գրականության մեջ եկեղեցական, կանոնական տաղերին փոխարինում են աշխարհիկ թեմայով աշխույժ, կյանքով լի տաղերը, երգիծական գործերը, առակներն ու պոեմները: Տաղերգուները սկսում են երգել բնությունը, մարդուն, հասարակական կյանքը, քննադատել և մերժել սոցիալական անհավասարությունները, անարդարությունները: Այսպիսով՝ գրականության թեմա է դառնում սովորական անհատը՝ մարդը՝ իր հոգեկան, հուզական ապրումներով, սիրով և այլ զգացմունքներով:

Մկրտիչ Նաղաշի ստեղծագործությունները բազմաբնույթ են: Նա գրել է սիրո և բնության, խոհական-խրատական, սոցիալական և պանդխտության թեմաներով բանաստեղծություններ: Դրանք աչքի են ընկնում ոչ միայն շոշափած թեմաների բազմազանությամբ, այլ նաև լեզվի և ոճի այլազանությամբ:

Նրա ստեղծագործությունների մեջ հաճախ կողք կողքի հանդես են գալիս գրաբարը և միջին հայերենը: Դասական գրաբարին զուգահեռ՝ նա իր տաղերում օգտագործում է նաև աշխարհիկ ոճը, պատկերներն ու համեմատությունները:

¹ **Բախչիկյան Հ.**, 15-րդ դարի հայ գրականությունը, Երևան, 2004, էջ 108:

² Նույն տեղում, էջ 110:

Այսպես օրինակ՝ բնությանն ու սիրուն նվիրված տաղերում Մկրտիչ Նաղաշը շատ է օգտագործում ժողովրդական, բարբառային արտահայտություններ, ինչի շնորհիվ բանաստեղծությունները դառնում են ավելի խոսուն և մատչելի ժամանակակիցների համար: Երբեմն նաև նրա տաղերում կարող ենք հանդիպել օտար բառերի, որոնք, գործածվելով մի որևէ հայերեն հոմանիշ բառի հետ, ավելի ու ավելի են շեշտում հեղինակի ասելիքը, ինչպես օրինակ հետևյալ տողերը՝ «քաղցր ու շիրին», «զահր ու լեղի» և այլն: Մկրտիչ Նաղաշի լեզվին բնորոշ հատկություն է նաև նախադասության շրջուն շարադասությունը: Ինչպես «զինչ մեխ իշխան», «նեղ գնտան», «զինչ որ գեղեցիկ ծաղկունք», «անուշ հօտ», «զինչ բարի գործեցիր մեծութիւն քեզ չի պիտի» և այլն:

Գրական ասպարեզ իջնելով Նարեկացուց, Ֆրիկից, Ներսես Շնորհալուց հետո՝ Մկրտիչ Նաղաշը կարողանում է պահպանել իր նախորդների ստեղծած ավանդույթները, ներկայացնել իր ժամանակի հասարակական-քաղաքական կյանքը, ժողովրդի սոցիալ-քաղաքական ծանր վիճակը, մարդկային ապրումներն ու ձգտումները:

Մկրտիչ Նաղաշը իր ստեղծագործությունների բովանդակությունն ու ձևը շատ հաճախ աշխատել է նմանեցնել Նարեկացու բանաստեղծություններին: Օրինակ՝ հետևելով նրան՝ նա նույնպես փորձել է «շ» հնչյունի բաղաձայնությամբ իր խոսքն ավելի երաժշտական դարձնել: Նարեկացու մոտ հանդիպում ենք.

*Ծաղկունք յայն ծաղկի սիրուն
Շաղ առին ու շողշողային... (Էջ 105)*

Մկրտիչ Նաղաշը նույնպես ունի բանաստեղծություն, որտեղ, ինչպես Նարեկացին «Մատյանում», ներկայացնում է իր մեղքերի մեջ թաղված լինելը, մաքրման, կատարելագործման ձգտումը.

*Գերի Մկրտիչ Նաղաշ ողորմելի, ի քեզ նայեց դու յարածամ,
Զինչ որ այլոց քարոզեցիր, ամենն քեզ կայ ի լման:
Մի համարիք զազգս մարդկան, քան զքեզ եղաւ ամբարտաւան,
Զինչ որ յաշխարհս կայ մեծութիւն, զամենն քեզ կամիս միայն...
Աղուռ զմիտքդ ժողովէ, որ այդքից այլ չելնես ունայն,
Զնաւդ ի բեռաց թեթևացոյ, որ հաւանիս ի յօթնան...¹*

Մկրտիչ Նաղաշի ստեղծագործությունների վրա մեծ են հատկապես Կոստանդին Երզնկացու և Ֆրիկի ազդեցությունները, որոնք ավելի աշխարհիկ թեմաներ են արձարծել: Այսպես, Կ. Երզնկացու «Տաղ զարնան և ուրախութեան» բանաստեղծության նմանողությամբ, Մկրտիչ Նաղաշը գրում է իր «Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան մարդկան» բանաստեղծությունը: Երզնկացին գրում է.

¹ Կոստանեանց Կ., Մկրտիչ Նաղաշը և իր տաղերը, Վաղարշապատ 1898, էջ 21:

*Ահա հոտն գայր գարնան,
Բւր տեսն երևեր խնդման.
Զինչ պարտեզ և այգեստան,
Ծաղկունք գոյնզգոյն բացուան...
Կամ*

*Այսօր է մեջ, օր խնդման
Հաւասար սիրելեացոյ որ կան,
Զինչ սիրտ որ սիրով բացան,
Այսօր միատեղ նըստարան¹:*

Մկրտիչ Նաղաշը գրում է հետևյալը.

*Ահա հոտն գայր գարնան,
Փեսին տեսներ խիստ խնդման.
Յորտեղ սիրելիք որ կան,
Ամէնքն ի հարսնիք թող գան...*

Եվ՝

*Այսօր է մեզ օր խնդման
Հաւասար սիրելիք որ կան,
Հարս են առեր ու կերթան,
Թող երկունքն յիրար խընդան (էջ 101):*

Մկրտիչ Նաղաշի ու Ֆրիկի ոճական համընկնումն արդեն ոչ թե մեկ, երկու տողերի նմանություն է, այլ գաղափարական հիմքեր ունի: Թե՛ Ֆրիկի և թե՛ Նաղաշի համար ստեղծագործության նյութ է դառնում սոցիալական և խրատական մոտիվը: Մկրտիչ Նաղաշին այնքան էլ չի գրավում սիրտ, բնության և զվարճանքի երգը, որքան ժողովրդի քաղաքական, սոցիալական ծանր կացությունը: Նա շարունակում է Ֆրիկի ավանդույթները, գրում խրատական-բարոյական թեմաներով տաղեր, որը նաև միջնադարի նախա-սիրած մոտիվներից էր:

Հովհաննես Թլկուրանցու հետ առնչությունները հատկապես վերաբերում են մահվան մոտիվով գրված բանաստեղծություններին: Երկու հեղինակների համար էլ մահը սարսափ է, լեղի է: Մկրտիչ Նաղաշը ևս Հովհաննես Թլկուրանցու նման մտածում է մահվան մասին՝ այն պատկերելով որպես ամենադառը կսկիծը մարդու համար, որ ողբում են անգամ սարն ու ձորը, ծառերն ու ճյուղերը:

Մահվան, պանդխտության թեմաներով բանաստեղծություններից մի քանիսի վրա էլ նկատելի է բանահյուսական, ժողովրդական երգերի ազդե-

¹ Կոստանդին Երզնկացի, Տաղեր, Երևան 1962, էջ 83:

ցությունը: Այսպես՝ կռունկի, կաքավի, «բլբուլի» ու այլ թռչունների միջոցով իր կարոտն ու զգացմունքները արտահայտելու մոտիվը հարազատ է նաև Մկրտիչ Նաղաշին:

Բնության և սիրո մոտիվներով գրված տաղերում իշխող են բանաստեղծի լավատեսությունը, սերն ու ջերմությունը: Այս թեմայով Մկրտիչ Նաղաշի տաղերից մեզ հասել են «Տաղ ի դեմս մարգարեիցն և Քրիստոսի և Լուսավորչին», «Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան մարդկան», «Տաղ Վասն վարդին և բլբուլին», որոնք հավանաբար գրվել են բանաստեղծի կյանքի առաջին շրջանում:

«Տաղ ի դեմս մարգարեիցն և Քրիստոսի և Լուսավորչին» բանաստեղծության վերնագիրը կարդալիս պատկերացնում ենք, որ այն պետք է կրոնական մոտիվներով հյուսված ներբող լինի: Մինչդեռ բանաստեղծությունն ամբողջությամբ բնության գովերգմանն է նվիրված. գարնանային բնության պարզ ու գեղեցիկ նկարագրություն, որտեղ բանաստեղծը խինդով լի երիտասարդի հոգով երգում է գարնան հմայքը, բնության զարթոնքը, երվներանգ ծաղիկների բույրն ու թովիչ քնքշությունը:

Ամբողջ բանաստեղծությունը գերող, հոտավետ ծաղիկների գովք է, սակայն դրանցից նախապատվությունը տրվում է այն մեկին, որը կարծես թե մյուս ծաղիկների թագուհին է: Այլաբանորեն գովերգելով Հիսուս ծաղիկն՝ Մկրտիչ Նաղաշ հայտնում է, որ ամեն ծաղիկ խոնարհվում էր նրա առաջ.

Ծաղկունքն յայն ծաղկի սիրուն

Շաղ առին ու շողշողային.

Ամեն ծաղիկն իւր գունովն

Այն ծաղկին գլուղ դնէին՝:

Այս ծաղկի շուրջն են հավաքվել մյուս բոլոր ծաղիկները, որ «շաղ առին ու շողշողային»: Այս ծաղկի գեղեցկությունից մյուսների հոգիները խինդով են լցվում.

Ծաղիկն յանց դեղ գնաց

Որ ամեն ծաղկունք խընդային

Հազար գոյնզգոյն ծաղկունք

Յայն ծաղկի սերըն ժողովին:

Ծաղկունք յայն ծաղկի սիրուն

Շաղ առին ու շողշողային...²

Ինչպես միջնադարի բոլոր բանաստեղծները, Մկրտիչ Նաղաշը ևս բնության ու աշխարհիկ կյանքի նկատմամբ սերն ու հիացմունքն արտահայտում է կրոնական թեմաների միջոցով: Սակայն նրա յուրահատկությունն այն է,

¹ Կոստանեանց Վ., էջ 29:

² Նույն տեղում, էջ 29-30:

որ թե՛ այս և թե՛ նույն ժամանակաշրջանի մյուս բանաստեղծություններում եկեղեցական, կրոնական գրականության մեջ տարածված հին թեմաները մեկնաբանվում են նոր ոճով և ձևով՝ դրանք կապելով աշխարհիկ մարդու ապրումների, զգացմունքի, հույզերի ու ձգտումների հետ:

«Տաղ ի դեմս մարգարեիցն և Քրիստոսի և Լուսավորչի» բանաստեղծության մեջ Մկրտիչ Նաղաշը հետապնդում է ժողովրդին դաստիարակելու, նրա հասարակական վիշտը մեղմելու, մխիթարելու նպատակ: Ուստի, մոռանալով իր ստեղծած այլաբանությունը, ծաղիկների մեջ տեսնելով մարդկային բարի ու չար, առաքինի ու ոչ առաքինի, անցավոր ու մնայուն հատկություններ, ելնելով իր կրոնական աշխարհայացքից՝ խրատում, սովորեցնում է կյանքում բարի գործ կատարել և բարի համբավ ձեռք բերել, հասարակությանը օգտակար լինել և այլն:

Այս խոսքն ու խրատը բանաստեղծը փորձում է տարածել իր միջոցով: Տաղի մեջ խրատն ուղղված է իրեն՝ Մկրտիչ Նաղաշին, հենց իր անձի միջոցով է նա խրատում լինել ոչ թե «հանցեղ ծաղիկ», այլ բարի գործ կատարել և լինել բարեգործ ծաղիկ, որպեսզի ոչ թե քշվես քամուց ու հողմից, այլ կարողանաս պտուղներ տալ:

*Մկրտիչ Նաղաշ, թե դու խելք ունես,
Միտ արա դու գարնան ծաղկին...
Հանցեղ ծաղկի մի լինիր,
Որ տանէ զքեզ հողմն ու քամին,
Ծաղիկ լեր բարի գործով,
Որ պտուղ տասս դու հոգւով...¹*

Բնության և սիրո մոտիվներով գրված հաջորդ տաղը «Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան մարդկան» բանաստեղծությունն է, որի տների սկզբնատառերով կազմվում է «Մկրտիչ Նաղաշ սարկավագայ է սայ» ծայրակապը: Այն գրվել է նրա սարկավագության տարիներին՝ մոտավորապես 1410-ական թվականների վերջերին: Այս տաղը զուտ աշխարհիկ է, ինչով էլ բացառիկ նմուշ է թե՛ Մկրտիչ Նաղաշի գրական ժառանգության և թե՛ ժամանակի հայ գրականության մեջ: Տաղ ուրախության, խինդ ու ծիծաղի, վերելքի առաջին երգն է, որտեղ բանաստեղծն օրհնում է Աստծուն, ով ստեղծել է աշխարհում առաջին գույգին՝ Ադամին և Եվային: Հետո արդեն իր ստեղծած գույգին է ներկայացնում, որի հարսանյաց հանդեսն էլ դարձել է տաղի թեմա: Լույսով, ուրախությամբ և թարմությամբ է ողողված այս բանաստեղծությունը: Թարմություն, որ բխում է տաղի մեջ պատկերված եղանակից: Գարուն, նոր կյանք, նոր սեր, հարս ու փեսա, կենացներ, երգեր, խինդ ու բերկրանք:

Հեղինակն ինքն էլ հարսանյաց տոնի մասնակիցներից է՝ հրավիր-

¹ Նույն տեղում, էջ 30:

յալներից մեկը, որը հանդես է նաև գալիս հրավիրողի դերում: Մկրտիչ Նաղաշը կոչ է անում բոլորին՝ ներկա գտնվելու հարսանյաց արարողությանը.

*Յորտեղ սիրելիք որ կան,
Ամէնքն ի հարսնիք թող գան...* (էջ 101)

Ամեն ինչ պարզ է ու լուսավոր, բոլորը երջանիկ են, նրա գրչի տակ բոլոր կերպարները կարծես թե սկսել են շողշողալ.

*Ղամպար է վառեր փեսայն,
Փեսադբոր մուրն վառման...
Առաւօտ ի լոյս նըման
Լուսափայլ կենաց փեսայն...* (էջ 101)

Այս պարզ ու լուսավոր տրամադրությունը փոխանցվում է նաև հեղինակին, և նա նույնպես սկսում է երգել ու խաղ ասել.

*Մարկաւագունք ժողվեցան,
Քո սիրուն եղեն գուսան* (էջ 101):

Տաղում զետեղված մաղթանք-ճառերն ավելի ժողովրդականություն են հաղորդում, ինչից ստեղծվում է տպավորություն, թե ընթերցողն ինքն է այդ հարսանիքի մասնակիցը, որ նա ևս նստած է նույն սեղանի շուրջ, ինչպես տաղի բոլոր կերպարները: Կարծես թե կայանում է իսկական հայկական ավանդական հարսանիք՝ իր ամբողջ ճոխությամբ, հմայքով, կենացներով և բարեմաղթանքներով: Ահա այդ խոսքերից մի քանիսը, «Թող երկուքն ծերանան», «Փեսադբայր, հարսն ու փեսայն, թող երեքն յիրար խնդան», «Շատ ապրի հարս ու փեսայն, թող երկուքն յիրար խնդան», «Ծնօղն լինի շատ մանկան»:

Մարդկային առօրյա կյանքին ու հարաբերություններին զուգահեռ՝ բանաստեղծը նաև նկարագրում է բնության զարթոնքը: Գարունն իր գիրկն է առել հարյուրավոր երիտասարդների, որոնք ցրտաշունչ ձմռան օրերին երազել էին իրենց սրտի տիրուհիների և տիրակալների մասին: Եվ ահա, սպասված օրը եկել է, ու նրանցից երկուսն արդեն ապրում են իրենց կյանքի գերագույն երջանկությունը: Բոլորի սրտերում խինդ ու սեր է, ուրախություն և հրճվանք:

*Ահա հոտն գայր գարնան,
Փեսին տեսներ յսիտ խնդման,
Յորտեղ սիրելիք որ կան,
Ամէնքն ի հարսնիք թող գան...* (էջ 101)

Բայց այս ընդհանուր ուրախության մեջ առանձնանում են հարսն ու փեսան: Նրանց երջանկությունն առանձնահատուկ է, նրանց համար այդ պահին բոլոր ներկաները սիրելի էին ու բարի: Հետո արդեն բանաստեղծը

մեր առջև բացում է հարսանեկան ամբողջ մանրամասնությունները՝ երգը, պարը, երաժշտությունն ու զվարճալիքները, որոնք համեմվում են ժողովրդական խաղերով, տաղիկներով և հումորով:

Տաղի մեջ առանձնահատուկ ուշադրություն են գրավում բնության և մարդու փոխհարեբությունները: Մարդկային կյանքի շատ երևույթներ բանաստեղծը բացահայտում է բնության միջոցով: Ինչպես որ գարնանային անձրևն է կենդանություն ու զարթոնք տալիս բնությանը, բուսականությանը, այնպես էլ բանաստեղծը ցանկանում է, որ այս ամուսնությունը նորապսակներին բերի երջանիկ կյանք՝ մանուկներով շրջապատված: Մկրտիչ Նաղաշն անձրևն ու ամուսնությունը համեմատում է իրար հետ: Անձրևի շնորհիվ ծառեր ու ծաղիկներ, բույսեր են ծնվում, իսկ ահա ամուսնությանը պետք է հաջորդի մանուկների ծնունդը.

*Ամպն ի յերկինք թուխ դարձան
Զանձրև քաղցրահամ ցողան,
Որ յերկիրս ծնանի,
Ծաղկունք զարդարեալ ցնծան:
Գովենք զհարսն ու զփեսայն,
որայ Յակոբայ նման.
Շայլայ ի միջաց խնդան
Ծնող լինին շատ մանկան... (էջ 103)*

Սա ամուսնության շնորհիվ կատարվող բեղմնավորման խորհրդանշական պատկեր է. անձրևող երկինք-փեսան և ծաղիկ մանուկներ ծնող երկիր-հարսը: Մկրտիչ Նաղաշն իր ասելիքը համադրում է կրոնական տրամադրություններին: Հայտնվում է Հիսուս Քրիստոսի կերպարը, իջնում Հորդանան, մկրտվում Հովհաննես Մկրտիչի ձեռքով, ապա օրհնում զույգին և հեռանում.

*Կանչեաց ահեղ բարձրաձայն
Այն տերն Հիսուս արքայն՝
Կանայք շատ տղայք ծրնան,
Չէ իմ կնքահոր նման (էջ 102):*

Եվ այսպես՝ կարող ենք ասել, որ «Տաղ հարսանեաց և ուրախութեան մարդկան» բանաստեղծության համար Մկրտիչ Նաղաշը թեմա է դարձրել սովորական, աշխարհիկ կյանքը, առօրյա մարդկային փոխհարեբությունները: Բանաստեղծը աշխարհիկ պատկերներով, ժողովրդի խոսակցական լեզվով նկարագրում է հարսանեկան տոնախմբությունը: Ամբողջ բանաստեղծությունը աշխարհիկ կյանքի դրվագ է: Այստեղ առաջին պլանում են մարդկային սովորությունները, հույզերն ու ապրումները, զգացմունքները, անհատն ու իր կենցաղը:

Բնության և սիրո մոտիվներով գրված գործերի մեջ առանձնանում է

«Տաղ վասն վարդին ու բլբուլին» բանաստեղծությունը: Այս տաղում հեղինակն ավելի ու ավելի է տեղ տալիս ժողովրդին ու ժողովրդական բանահյուսությանը: Մկրտիչ Նաղաշը երգում է աշխարհիկ սերը, մարդկային անկեղծ, ազնիվ, նվիրական ու մաքուր զգացմունքները:

Թեև միջնադարյան գրականության մեջ տարածված է եղել վարդի և սոխակի միջոցով մարդկային զգացմունքներն այլաբանորեն արտահայտելու ձևը, սակայն նմանատիպ մի շարք գործերում Մկրտիչ Նաղաշի բանաստեղծությունը առանձնահատուկ տեղ է գրավում: Այսպես՝ տաղերգուների մեծամասնությունը, վարդի ու բլբուլի սերը երգելով, այն կապել է կրոնական թեմայի, ոգիներին փառաբանելու հետ, իսկ Մկրտիչ Նաղաշը վարդի և բլբուլի սերը երգում է՝ ցույց տալու սերը երկու աշխարհիկ էակների միջև՝ մարդկային զգացմունքների ու ապրումների միջոցով:

Բանաստեղծը սերն ընկալում է որպես բուժիչ միջոց, միակ էլք, որով մարդիկ կարողանան ապրել ու պայքարել հասարակական ծանր պայմաններում: Նա կարողանում է վարպետորեն ցուցադրել երկու սիրահարների զգացմունքներն ու ապրումները: Բլբուլը հանդիպում է վարդին, հմայվում, սիրահարվում նրան և խնդրում է փոխադարձ սեր, խնդրում է չտանջել իրեն: Բլբուլի համար ավելի նախընտրելի էր մահը, քան բաժանումը սիրելի էակից վարդից:

*Բլբուլն ի վարդն ասաց. Հոգիս կու քակի
Ու բաժանիլն ի քէն ինձ մահ կու թուի.
Քո շատ կարօտուդ սիրտս կու լափի,
Որ թէ շաքար տան ինձ, զահր է ու լեղի (էջ 108):*

Սկզբում բլբուլը երկընտրանքի, կասկածների մեջ է. սիրո՞ւմ է արդյոք վարդն իրեն, թե՞ իր սերը անպատասխան է: Նա խոստովանում է, որ առանց վարդի իր կյանքն անիմաստ է, լեղի է, ոչինչ է: Եվ ահա, երբ վարդն իր փոխադարձ սերն է հայտնում բլբուլին, երբ բլբուլն իմանում է, որ վարդը ևս իր նկատմամբ նույն ջերմ սիրով լեցուն է, իր սերն է հայտնում վարդին: Ահա այս ամենից հետո արդեն վարդից բաժանվելը սոխակի համար մահվանը համարժեք է.

*Բլբուլն ի վարդն ասաց. Ես խիստ ուրախ եմ,
Դու մանշուր յալամիս ես քեզ խնայեմ.
Յորժամ հեռանաս, նոր զօրն ի մահ եմ,
Որ թէ զիս մոռանաս, անկից կու վախեմ... (էջ 111)*

Բանաստեղծությունը երկխոսություն է երկու սիրող էակների միջև, որոնցից յուրաքանչյուրը ցանկանում է ցույց տալ, որ իր սերն ավելի անկեղծ է, ավելի մեծ: Վարդին ու բլբուլին օժտելով մարդկային հատկանիշներով՝ բանաստեղծը նրանց զգացմունքներն ու խոսքն ավելի տպավորիչ, արտահայտիչ դարձնելու համար օգտագործում է հարուստ մակդիրներ, համեմատություններ, պատկերներ՝ վերցված կյանքից, բնությունից, որոնք տաղը

դարձնում են ավելի գրավիչ ու արտահայտիչ: Հերոսները միմյանց համեմատում են լուսնի, արևի, քաղաքների, թանկարժեք քարերի, անմահական օձանելիքների և այլնի հետ: Միրող էակներից յուրաքանչյուրի համար մյուսն աննման է, անգուգական ու անփոխարինելի.

*Բլբուլն ի վարդն ասաց. Թե՛ Աննման ես,
Չկարէ մարդ հողեղեն լեզուով գովել զքեզ.
Քան գտապարզի շաքար քաղցր ու շիրին ես,
Որպէս մուշկ ու ամբար անուշահոտ ես (Էջ 109):*

Այսպիսով՝ իր սերն արտահայտելու, վարդի աննման գեղեցկությունը գովերգելու համար բլբուլին չեն բավարարում բառերը: Նրա համար չկա բավարար լեզու, խոսք, հնարավորություն իր՝ «շաքար ու շիրին», «անուշահոտ» վարդին գովերգելու համար:

Նույնքան տպավորիչ ու արտահայտիչ են և վարդի՝ իր սիրած էակին ուղղված խոսքերը.

*Վարդն ի բլբուլն ասաց. Իմ արևն դու ես,
Որ ի բոլոր աշխարհս լուսով կծագես
Ում որ քաղցր նայես և նաղար առնես
Այլ հասրաթ չի մնա, երբ տեսանէ քեզ (Էջ 110):*

Այս տողերը բլբուլի՝ միակը լինելու գովքն է վարդի համար: Իհարկե՝ վարդին արև, լույս ու աշխարհ կարող են պարզնել միայն բլբուլը, միայն բլբուլի ներկայությունն ու գոյությունը.

*Վարդն ի բլբուլն ասաց. Է լութֆ ու քարամ,
Որ առանց քու տեսուդ իմ կեանքն է հարամ.
Չաղուոր ձայնդ լսեմ և ուրախանամ
Դառնա նշած հոգիս ու կենդանանամ (Էջ 111):*

Դե էլ ի՞նչ կյանք՝ առանց սիրած էակի, իսկ ի՞նչը կարող է սիրող էակին կյանք ու կենդանություն պարզնել, եթե ոչ սիրելիի ձայնն ու ներկայությունը:

«Վասն վարդին և բլբուլին» բանաստեղծությունը ունի բարոյախրատական ավարտ: Այստեղ փոխադարձ և անկեղծ սերը Մկրտիչ Նաղաշը դիտարկում է նախ որպես սփոփանք մահվան հանդեպ, որն օգնում է համակերպվել կյանքի անցողիկության գաղափարին և խեղդել մահվան դառը զգացումը, մյուս կողմից՝ մարդկանց սեր և ներողամտություն է ներշնչում, քարոզում է հասարակությանը պիտանի մարդ դառնալ՝ զերծ կյանքի չար ու այլանդակ կրքերից.

*Քանզի սէր աշխարհիս աւուրք մի քաղցր է,
Յետոյ բաժակ մահու և դժոխոյ է.
Զի մահ կայ և մեռանիլ, յիտինն լաց է,
Եվ սարսափ դժոխոյն զիս խիստ կու մաշէքն (Էջ 112):*

Այսպիսով, սիրո և բնության տաղերում, որոշակի այլաբանությամբ հանդերձ, Մկրտիչ Նաղաշը պատկերում է գարնան գարթոնքը, այն համադրում հարսանիքի ու պսակի պտղաբերությանը՝ ստեղծելով նաև կենցաղային աշխարհիկ պատկերներ: Իսկ վարդի և սոխակի այլաբանության մեջ նկատելի են դառնում սիրո նվիրումը, ապրումի տարբեր դրսևորումները:

Вардан Егиазарян – *Песни Мкртича Нагаша о любви и природе*

Поэт XV века, художник и общественный деятель Мкртич Нагаш – выдающийся деятель армянской литературы и культуры. В его песнях о природе и любви проявляется оптимизм поэта, теплота и любовь к красотам природы. В песнях о любви и природе, хоть и аллегорически, Мкртич Нагаш изображает пробуждение весны, а в аллегории розы и соловья заметны его преданность любви, различные проявления душевных переживаний.

Vardan Yeghiazaryan – *Mkrtich Naghash's Songs of Love and Nature*

XV century poet, artist and public figure Mkrtich Naghash was one of the prominent figures of Armenian literature and culture. In the songs written in the motives of nature and love the poet's optimism, love and warmth towards beauty and different phenomena of nature are revealed. In the songs of love and nature Mkrtich Naghash depicted the awakening of spring with certain allegory, while the dedication of love and the diverse manifestations of life appear in the allegory of rose and nightingale.

Ներկայացվել է 03.06.2019

Գրախոսվել է 10.06.2019

Ընդունվել է տպագրության 25.06.2019